

EKOŠKOLKA LINHARTICE

Mateřská škola jinak

Ekologická výchova v mateřské škole představuje cestu ke kvalitě. Nabízí obohacení denní činnosti a hlavní cíl výchovně vzdělávacího programu. Je jednou z možností, jak postupovat, aby děti vyrůstaly ve zdravém a podnětném prostředí.

Pozitiva ekoškolky lze vidět z ekonomické, ekologické, sociální a kulturní perspektivy. Náš program je zaměřen na neustálém kontaktu dětí s přírodou, který je pro ekoškolku typický. Pobyt v přírodě totiž napomáhá komplexnímu rozvoji dovedností a osobnosti dítěte.

Nejpodstatnější pro ekoškolku je denní praxe, do níž vstupují děti, učitelé a rodiče. Je ukotvena ve školním vzdělávacím programu a neobejde se bez dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a otevřenosti k veřejnosti.

Základní cíle ekoškolky jsou shrnuty následovně:

- umožnit dětem denně pobyt v přírodě nebo v přírodně upravené školní zahradě
- pečovat o zdravý životní styl dětí prostřednictvím zdravého stravování, dostatku příležitostí k pohybu v přírodním terénu, otužování venku za každého počasí
- nabízet podněty přiměřené věku vedoucí k aktivnímu učení v přírodě – posílit učení pozorováním, experimentováním, zážitky a hrou v přírodě
- podpořit elementární základy pro odpovědný postoj k životnímu prostředí
- snižovat ekologickou zátěž provozu MŠ
- aktivně zapojit děti a rodiče do péče o místní životní prostředí
- učit se celostně, tzn. všemi rovinami vnímání
- rozvíjet jemnou a hrubou motoriku prostřednictvím rozmanitých podnětů a možností pohybu v přírodě
- podpořit smyslové vnímání přímou zkušeností
- rozvíjet kreativitu a fantazii při využití rozmanitých přírodních prvků
- podpořit vědomí sounáležitosti mezi dětmi navzájem a s živou a neživou přírodou
- prožít rytmus změn ročních období a přírodních jevů
- seznámit se s místem a přírodním prostředím, které je blízké a vytvořit si k němu pozitivní vztah
- zažít a poznat rostliny a živočichy v jejich původním životním prostředí, poznat různé přírodní ekosystémy
- umožnit dětem, aby poznaly své tělesné hranice
- prožít ticho a naučit se být citlivější k mluvenému slovu
- poznat hodnoty přírodního společenství a hodnoty lidské společnosti

Vzdělávací program ekoškolky

Ekovýchova je obsažena v integrovaných tematických blocích a je také východiskem celého školního vzdělávacího programu. Rámcový vzdělávací program (RVP) nabízí pět vzdělávacích oblastí s očekávanými výstupy. Tyto oblasti lze dobře integrovat do bloků, které jsou ekovýchově blízké. Patří mezi ně např. následující tematické oblasti:

Biotopy

Les, potok, pole, louka, stráně, zahrada a další prostředí ukazují ekologické souvislosti, biologickou rozmanitost a její každodenní proměny v praxi. Součástí takto zaměřeného integrovaného bloku je poznávání rostlin a živočichů a je zasazeno do kontextu prostředí. Je možné zaměřit se například na různé potravní řetězce a v nich se učit jména rostlin a živočichů, ideálně s ukázkou živého či vyobrazeného organismu. Nebo lze sledovat způsob přizpůsobení zvířat danému biotopu: proč zde žijí právě tato zvířata, a jak prostředí naplňuje jejich potřeby. Ekologické souvislosti jsou úzce propojeny s člověkem, a to nejen s jeho negativním vlivem, ale i s jeho zaměstnáním, způsobem „přežití“, vnímáním prostředí.

Proměny přírody

Proměnlivost ročních dob ve střední Evropě je v mateřské škole neopominutelný proces. Přináší inspiraci i tam, kde environmentální výchova není středem zájmu. Integrovaný blok zaměřený na proměny přírody jde hlouběji k příčinám a projevům těchto proměn, někdy skrytých nebo druhotných. Patří sem průběžné sledování počasí tak, aby děti viděly jeho dlouhodobější vývoj. Při té příležitosti může zaznít pojem globální oteplování, uvedený na konkrétních jevech (výfukové plyny se ve vzduchu neztrácejí, ale tvoří „skleník“ v atmosféře; tání ledu na jaře se podobá tání ledovce vlivem tepla). Při sledování počasí lze pozorovat vliv srážek na stav vody v potoce, na charakter půdy, proměny se dají dobře sledovat také na rychle rostoucích rostlinách nebo na jednom konkrétním stromě (každé dítě může pozorovat „svůj“ strom) formou průběžného malování nebo fotografování. Proměny v přírodě nastávají i důsledkem lidské činnosti. Pokud se někde v okolí chystá stavba, je možné sledovat, jak člověk přizpůsobuje prostředí svým potřebám (např. zařadit podtéma zaměstnání, co člověk musí umět, aby dokázal stavět) a na co by měl myslet z hlediska ochrany přírody. Pomocí historických obrázků a vyprávění pamětníků je pak možné poznávat proměny krajiny na vycházkách.

Živly

Voda, vzduch, oheň a půda jsou oblíbené tematické bloky v ŠVP a v programech ekocenter. Důvodem je velká přitažlivost těchto základních přírodních sil pro děti. V ekovýchově zaměřené škole mají děti příležitost přijít s nimi do úzkého kontaktu. Živly dobře korespondují s ročními obdobími, mají význam pro člověka a přírodu, a zároveň se dají začlenit do programu. Na jaře s dětmi sázíme, dotýkáme se země a poznáváme, že je skutečnou „matkou“. V létě se díky teplému počasí můžeme zabývat vlastnostmi vody (vypařování, erozní síla) a jejím významem pro živé organismy včetně nás, když pocítíme žízeň. Na podzim o sobě dává vědět vzduch v podobě větru, ale nemusíme zůstat jen u pouštění draků či stavby větrníků. Vzduch nevidíme, ale cítíme, má různou teplotu a vůni. Je také znečišťován, a to má své následky. V zimě je dobrá příležitost k rozdělení ohně – naši předkové by bez něj zimu nepřečkali. Kvůli ústřednímu topení jsou děti o tento fascinující živel mnohdy ochuzeny a neumí s ním dobře zacházet. V mateřské škole to lze napravit.

Energie a její obnovitelné zdroje

Ačkoli je energie abstraktním pojmem, je možné na konkrétních situacích dětem ukázat, jak působí. Při jídlu nebo pohybu mohou energii poznat „na vlastní kůži“. Největším zdrojem energie je slunce, které mají děti rády. Vedle slunce používá člověk k vytápění domů a pohonu svých strojů oheň, sílu vody či větru. To jsou pojmy, s nimiž děti mohou v MŠ pracovat, naučit se chápat význam energie pro lidskou civilizaci i nutnost šetrného zacházení s ní a zvažování, jaké máme možnosti při její výrobě.

Odpad

V řadě MŠ je zaváděno třídění odpadu. To je obvykle první krok k minimalizování ekologické zátěže MŠ a je velmi dobré, když jsou do třídění odpadu zapojené i děti. Umístěním žluté, modré a zelené sběrné nádoby však téma odpad zdaleka nekončí. Integrovaný blok věnovaný odpadu je zaměřen na „život“ výrobků, který by neměl končit na skládkách. Chceme-li přírodě skutečně pomoci, pak nejen tříděním, ale také minimalizováním spotřeby odpadu. Děti tak mohou v obchodech hledat výrobky s velkým podílem obalů a jejich šetrněji zabalené alternativy. Zajímavým předmětem činnosti je zpracování bioodpadu, umístění kompostu a sledování, jak důmyslné mechanismy v přírodě navracejí látky do koloběhu. Na vycházkách můžeme najít černou skládku a iniciovat její odklizení, či se jen s dětmi zamyslet, proč se nám nelíbí potok s nánosem plastů a dalších odpadků.

Zdravá výživa

Ekoškoly rozlišují potraviny lokální, sezónní a bio. Každá tato skupina potravin je zdrojem inspirace pro integrovaný blok. Do programu jsou zapojeni rodiče, kteří rádi vaří a společně s kuchyní MŠ vybírají zajímavé recepty. Nebo lze s dětmi vyjít na nákup a hledat místní, sezónní a bio potraviny. Proč je někde obtížné najít místní ovoce a zeleninu? Co by mohlo pomoci? V Čechách se začíná rozvíjet tzv. bedýnkový prodej, který by mateřské školy mohly využít, pokud nemají dostupné zdroje (tržiště, prodejnu bio potravin) ve svém okolí.

Zahrada

Podoba a využití zahrady je velké téma pro integrovaný tematický blok. Zahrada umožňuje pohyb, dá se v ní s dětmi pracovat na umístění nových přírodních prvků (kmenů stromů, kopečků, lan), které nahradí vysloužilé prolézačky. Na zahradě máme záhonky, s nimiž je spojena celá řada činností komplexně rozvíjejících schopnosti dětí (péče, zodpovědnost, spolupráce, trpělivost). Někomu se s pojmem příroda vybaví spousta dětských knih s Ferdou Mravencem, včelkou Májou... – četbu lze také začlenit do plánu aktivit s dětmi. V případě dostatečného prostoru mohou mít děti vlastní koutky v zahradě, které si označí kruhem z kamínků. Kruhy a oblé tvary obecně děti předškolního věku vyhledávají; tomu je možné přizpůsobit tvar přístřešku pro zastínění, síť cestiček či kruhové posezení kolem ohně.

Doprava

Souvislost dopravy a environmentální výchovy spočívá v hledání alternativ a chápání dopravy v životě dítěte. V MŠ je možné podporovat jízdu dětí na kole. Nebo lze sledovat cestu různých předmětů od místa výroby do školky (uvědomit si rozsah nákladní dopravy).

Mezi nejčastěji zmiňované oblasti znalostí, dovedností a postojů rozvíjených v EKOŠKOLCE patří hrubá a jemná motorika, sociální kompetence, rozvoj sebevědomí a sebepojetí, kreativita a znalosti o přírodě a ekologii.

Kreativita

Zmiňovaný výzkum ze Švýcarska potvrdil předpoklad, že děti, hrající si často v pestrém přírodním prostředí, jsou kreativní. Příčinou může být i skutečnost, že si děti předměty ke hře nalézají v přírodninách kolem sebe. Rozvoj tvořivosti je proto součástí pestré palety kompetencí, které jsou pobytem v přírodě rozvíjeny.

Hrubá a jemná motorika

Rozmanitost terénu nabízí výrazně pestřejší podmínky pro rozvoj hrubé motoriky, než upravený terén interiéru MŠ i zahrady, pokud není založena přímo tak, aby poskytovala rozmanité a proměnlivé

příležitosti k pohybu. Děti trénují rovnováhu (na nerovném povrchu), mohou běhat (ve větší míře než v ohraničeném prostoru), lézt (do strmého svahu, na stromy), přeskakovat a nosit větve a kameny, klouzat po blátivém či zmrzlém povrchu atd. Prostor k pohybu v přírodě přispívá nejen k rozvoji motoriky, ale i podpoře zdraví dětí (rozvoj plic, oběhového systému, prevence obezity). Při pohybu jsou zapojeny smysly, zejména zrak a hmat, je rozvíjena prostorová orientace. Děti se také učí rozpoznat a respektovat hranice své fyzické zdatnosti a rozvíjejí znalosti o svém těle, když zapojují různé svalové skupiny.

Sociální kompetence

Při pobytu venku vzniká celá řada situací vyžadujících spolupráci, řešení konfliktů dohodou, respekt, rozpoznání pocitů druhého. Důležitou roli hraje vzájemná pomoc. Proto je vhodnější, když jsou kolektivy dětí věkově smíšené, jako v naší mateřské škole. Dospělí pomáhají tam, kde si o to děti samy řeknou. Vždy platí obecné pravidlo, že dospělý jde příkladem. Je proto ochotný pomoci, vyslechnout, projevit soucit, pomůže nalézt společné řešení situace. Sociální kompetence jsou rozvíjeny během volné hry, kdy se děti sdružují ke společné činnosti, nebo při spolupráci na společných úkolech, které nabízí pedagog. Podporuje se tím vzájemná důvěra a schopnost rozdělit si úkoly. Součástí sociálních kompetencí je respekt k druhému. To se dá učit např. ustanovením: každý má právo říci „přestaň“ a povinností druhého je respektovat toto přání. S tím souvisí i dodržování dalších dohodnutých pravidel, jako je nezasahovat do soukromí ostatních (např. do batůžků či osobního koutku v lese) či hledat spravedlivé dohody. Děti se také učí rozpoznat cítění své a druhých. Pokud někdo pláče, jdou obvykle za dospělým, aby dítěti pomohl. Pokud je někdo unavený, děti nebo pedagog nabídnou pomoc – vezmou dítě za ruku, nesou mu kus cesty batůžek apod.

Rozvoj sebevědomí a sebepojetí

Děti se učí poznat vlastní hranice, pocity a potřeby. Jednou z prvních příležitostí k poznání vlastních potřeb a pocitů je proměnlivost teploty při různých činnostech. Děti jsou vybavené od dospělých, kteří se řídí více či méně úspěšnou předpovědí počasí. Při intenzivní aktivitě se však děti i v mrazivém dni mohou přehřát; pokud si uvědomí tento pocit, mohou se vyhnout nepříjemným následkům. Pedagogové se proto ptají, aby dětem pomohli uvědomit si vlastní pocit tepla či chladu a podle toho si upravit oblečení. Pomáhají rozvíjet sebevědomí tím, že nabízí rozmanité podněty k aktivitám s různým stupněm obtížnosti. Každé dítě si může najít strom, na který dokáže vylézt, větev, kterou přeskochí, rostlinu, kterou umí určit. Zároveň také poznává, že se svými schopnostmi mezi sebou přirozeně lišíme. Pokud není pedagogy vytvářeno soutěživé prostředí, cítí se i fyzicky slabší děti v lese dobře.

Znalosti o přírodě a ekologii

Děti jsou v předškolním věku přirozeně zvědavé a proměnlivá příroda vyvolává četné otázky: „co je to“ a „proč je to tak“. Pobyt v přírodě je proto ideální příležitostí k postupnému poznávání a pojmenovávání jejích prvků a jevů. Může to probíhat přirozeně na základě dotazů dětí nebo cíleně prostřednictvím tematicky zaměřených projektů. Tyto projekty souvisí s ročním obdobím a jsou inspirovány pozorovatelnými prvky v přírodě (poznávání listnatých stromů na podzim, pozorování a poznávání ptáků v zimě u krmítka a na holých větvích, vliv erozní činnosti vody na jaře, když taje sníh). V poznávání přírody pak hraje přirozeně velkou roli osobní zkušenost dětí s vlastnostmi přírody a jejími proměnami. Nemusí být vždy vše pojmenováno a zařazeno. Samotná příležitost vidět, slyšet a dotýkat se rozmanité přírody je učebním procesem k jejímu poznání. Při přímém poznávání přírody, zejména života zvířat, zároveň vedeme děti k respektu k jejich životním potřebám a zranitelnosti.

S dětmi každodenně v přírodě

S rozmanitostí přírody stoupají nároky na připravenost pedagogického doprovodu dětí. Pro některé je tato skutečnost překážkou: příliš mnoho neznámých situací vyvolává obavu z odpovědnosti, kterou člověk při práci s dětmi vždy cítí. Na pobyt v přírodě se dá do určité míry připravit vhodným vybavením a oblečením pedagogů a dětí. Další způsob, jak zvýšit pocit jistoty při pobytu venku, je vytvoření několika jednoduchých pravidel, jejichž dodržování chrání bezpečnost dětí.

Vybavení a oblečení

V ekoškolce platí pravidlo: „Neexistuje špatné počasí, pouze špatné oblečení“. Tuto zásadu je v první řadě nezbytné sdělit rodičům a nabídnout jim základní představu o oblečení dětí do přírody. Zároveň je dobré poskytnout rodičům zpětnou vazbu, aby věděli, jak se jejich dítě v daných podmínkách cítilo. Je vhodné rodiče předem upozornit, že děti přijdou z venku téměř jistě špinavé, někdy i s roztrhanými nohavicemi či rukávy, a je proto vhodné oblečení přizpůsobit této realitě. Odpor některých rodičů k častému umazání či „nezodpovědnému“ zničení oblečení v přírodě je nepříjemný pro učitele, děti a nakonec i rodiče samotné. Vyjasnění vzájemných očekávání v otázce oblečení dětí je proto důležitou prevencí konfliktů.

Bezpečnostní pravidla

Předpokladem bezpečného pobytu v přírodě je skutečnost, že pedagogický doprovod danou lokalitu zná. Aby se pedagogové i děti cítili bezpečně, je nutné nastavit bezpečnostní pravidla:

- je-li dítě voláno jménem, vždy odpoví
- po cestě čekat na domluvených místech
- nenosit větve ve výšce očí ostatních dětí
- nenechávat odpadky
- nelézt na stohy dříví
- bez dovolení učitele nejíst nic nalezeného v lese
- zkoumaných hub se nedotýkat rukou, pouze klacíkem

Metodické náměty

Záleží na tom, jaké dovednosti, znalosti či postoje chceme rozvíjet.

Nejčastější jsou metody aktivizující, činnostní. Ty jsou zvláště vhodné pro práci s předškoláky, jejichž myšlení je na pre-logické úrovni a nejsou proto ještě schopné myslet v abstrakcích. Vhodné jsou metody dobře realizovatelné s předškolními dětmi v ekoškolce:

Projektová výchova

Projektová výchova je jedním z typických prvků environmentální výchovy. Nemusí trvat celý rok; projekty však trvají minimálně několik dní. Jednotlivé kroky projektu jsou často rozloženy s časovým odstupem, který by v předškolní výchově neměl být delší než týden. Prostřednictvím projektu chceme něco konkrétního zjistit či změnit. Vychází ze zájmu dětí, proto je třeba věnovat dostatek času počáteční motivační fázi. Realizace projektu je výchovně-vzdělávacím procesem. Děti se během projektu učí, jaké kroky je třeba podniknout, kdo a jak může pomoci, zvažují různé návrhy, podílejí se na změně. Výsledek projektu pak pro ně může být důkazem, že spoluprací a promyšleným hledáním konsenzu lze dosáhnout řešení.

Pozorování a experimenty

Pozorování je předpokladem a zároveň přirozeným způsobem poznávání světa. Vyžaduje soustředění a trpělivost. Předškolní děti vydrží až překvapivě zaujatě pozorovat nový neznámý objekt či jev. Objektem pozorování mohou být: předměty – přírodniny, živé organismy, jevy– děje v přírodě, pokusy, postupy práce apod. Pozorování umožňuje prožít radost z objeveného. Proces pozorování je často zcela individuální – někdo u daného předmětu či jevu vydrží krátkou chvíli, jiný nečekaně dlouho. Je proto dobré, aby předměty a jevy k pozorování představovaly nabídku, kterou dítě může využít podle vlastní potřeby, neruшено okolím. Les, polní cesty, louka, stráž i okolí potoka je ideálním prostředím pro pozorování; každý si může sledovat to, co ho zaujalo. Prostředí naší ekoškolky zahrnuje prvky, které se mohou stát metodickými pomůckami pro pozorování či experimenty. Patří mezi ně například:

- záhon
- sud na dešťovou vodu
- krmítko, pítka pro ptáčky
- čapí hnízdo na školní zahradě
- mraveniště pod smrky
- nahodilá pozorování během pobytu v přírodě- myši cestičky, uhynulý slepýš, hromádka peří, jarní potůček mezi poli...

Zajímavé je dlouhodobější pozorování proměn jevů v čase. Lze např. pozorovat rostlinu hrachu – jak rychle roste, jak jí přibývají listy, jak její úponky hledají oporu. V interiéru je možné pozorovat elektroměr ukazující spotřebu energie, když se vaří a svítí, a když jsou spotřebiče vypnuté. Nebo klíčení semínek na parapetu u okna a ve stínu. Pozorování a experimenty je vhodné doplnit dokumentací – děti mohou jednotlivé fáze malovat, fotografovat, měřit a s pomocí pedagogů zapisovat, pro vytvoření názorného grafu. Ačkoli děti zápisky ani graf nepřečtou, jsou tyto činnosti dobrým vzorem systematické práce a děti většinou také velmi baví.

Hra

Po dopolední svačině obvykle následuje volná hra dětí, kterou doplňuje nabídka činností ze strany pedagogů. V environmentální výchově jde například o sbírání a hru s přírodninami (skládání obrázků, stavění domečků, zdobení stromů), poznávání přírody (listování v atlasech a určování pozorovaných rostlin a živočichů), „úklid přírody“ (sbírání odpadků v místě, kde si děti hrají, v pracovních rukavicích a pod dohledem pedagoga), čtení pohádek s ekovýchovným podtextem. V předškolním věku je oblíbené hraní rolí („hra na...“). Děti si v přírodě rády hrají na různá zvířata, a tím prožívají jejich způsob života (shánění potravy tvorbu úkrytu, vydávané zvuky). Rády také napodobují různé profese; k tomu jim slouží četný přírodní materiál i možnost využití nářadí. V ekovýchově se prostřednictvím hraní rolí může dobře zpracovat konfliktní situace. Například konflikt vandala ničícího stromy s lesníkem nebo majitele psa s myslivcem. Děti tak rozvíjejí komunikační a emoční schopnosti v relativně bezpečném prostředí hry. Je však důležité vždy hru ukončit následnou diskuzí, aby děti nepokračovaly v konfliktním jednání i ve skutečnosti. Důležité jsou přitom otázky: „jaké to bylo, když...“, „co pomohlo situaci vyřešit“.

Spolupráce s rodiči

Předpokladem pro úspěšnou spolupráci s rodiči je dobrá komunikace. K jejímu zefektivnění je zavedena role zástupců rodičů. Ti jsou prostředníky mezi pedagogy a ostatními rodiči, koordinují některé akce a úkoly, hledají řešení přijatelné jak pro rodiče a děti. Nezbytná je i osobní komunikace pedagogů s jednotlivými rodiči. Ta probíhá pravidelně při ranním i poledním přebírání dětí.

Závěr

Pedagogičtí pracovníci MŠ mohou mít ke konkrétním opatřením a činnostem řadu zajímavých nápadů, které pak budou brát za své. Nelze zapomenout ani na další pracovníky MŠ: při úpravě jídelníčku či třídění bioodpadu jsou velmi důležitými spojenci kuchařky. K nejvýznamnějším partnerům ekoškolky patří rodiče. Jejich pozvání k tvorbě ekologického programu mateřské školy je polovinou úspěchu. Ekoškolka znamená změnu priorit; pokud nebude jejich prosazování podpořeno rodiči, pak bude celý proces provázen přinejmenším nepochopením. Další výhodou spolupráce rodičů je jejich případná pomoc při realizaci navržených opatření, ať už formou dobrovolné práce či finanční podpory. Na tvorbě koncepce ekoškolky by se měly v neposlední řadě podílet i děti. Např. při návrhu úprav školní zahrady, volbě zvířete, o které se budou starat, či návrhu zdravého jídelníčku. Vyjádření zřizovatele MŠ je samozřejmostí. Jeho role spočívá mimo jiné v tom, že zváží reálné možnosti provedení navrhovaných změn, případně se bude snažit najít kompromisní řešení.

Legislativní podmínky: jsme státní mateřská škola zařazená do rejstříku škol.

Můžete nás navštívit, nebo nahlédnout na [www: mslinhartice.cz](http://www.mslinhartice.cz) do naší fotogalerie.